

ПЛАТЕЖІ ЗА ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ: ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Дегтярь Н.В., аспірант

Сумський національний аграрний університет

Екосистемні послуги водно-болотних угідь (ВБУ) є вагомим фактором функціонування та розвитку багатьох галузей народного господарства та формування людського потенціалу як окремих локальних громад, так і суспільства країни в цілому. Однак, деградація багатьох водно-болотних угідь не дозволяє вже сьогодні у повній мірі використовувати їх екосистемні послуги та суттєво зменшує потенціал використання вигід ВБУ для нащадків. Відтак, існує нагальна необхідність модернізації основоположних принципів управління водно-болотними угіддями та впровадження платежів за екосистемні послуги до системи управління економічними суб'єктами на різних ієрархічних рівнях господарювання.

Механізм формування системи платежів за екосистемні послуги водно-болотних угідь є одним із сучасних інноваційних науково-методичних підходів до управління, сутність якого полягає у створенні нових ринків, які б перерозподіляли фінансові потоки на користь організацій та підприємств, які зберігають та підтримують функціонування водно-болотних екосистем та, відповідно, їх послуг. На нашу думку, платежі за екосистемні послуги – це економічний інструмент стимулювання збереження та відновлення функцій екосистем шляхом здійснення превентивних виплат бенефіціарами екосистемних послуг їх власникам або іншим постачальникам на умовах взаємних вигід та ефектів для всіх зацікавлених суб'єктів господарювання.

Узагальнення світової практики впровадження фінансових механізмів платежів за екосистемні послуги водно-болотних угідь дозволяє визначити наступні основні принципи їх формування: 1) стейкхолдери укладають договір із платежу за екосистемні послуги на добровільних засадах; 2) оплату здійснюють бенефіціари екосистемних послуг; 3) платежі здійснюються безпосередньо постачальникам екосистемних послуг; 4) екосистемна цінність повинна переважати над ринковими інтересами постачальника екосистемних послуг (тобто навіть за умови загрози відсутності наступного платежу, постачальник екосистемної послуги повинен гарантовано продовжувати її надавати. Така ситуація має бути узгоджена в контракті з платежів за екосистемні послуги); 5) платіж зазвичай здійснюється за отримання послуги екосистеми ВБУ, хоча, у окремих випадках, умовою отримання платежів за екосистемні послуги може стати вимога до певного способу землекористування, тощо.

У сучасній системі економіки природокористування діють економічні

інструменти, основані на платежах за використання природних ресурсів та за забруднення навколишнього природного середовища, які мають суттєві відмінності від платежів за екосистемні послуги (таблиця 1).

Таблиця 1

Ознаки платежів за екосистемні послуги

Ознака	Характеристика
Визначення	економічний інструмент стимулювання збереження та відновлення функцій екосистем шляхом здійснення превентивних виплат бенефіціарами екосистемних послуг їх власникам або іншим постачальникам на умовах взаємних вигід та ефектів для всіх зацікавлених суб'єктів господарювання
Платник	бенефіціар екосистемної послуги (отримувач вигід від екосистемної послуги належної якості); суб'єкт господарювання різних ієрархічних рівнів (домогосподарство, громада, підприємства та організації, держава)
Отримувач платежів	власник екосистемної послуги чи інший її постачальник, який здійснює управління даною екосистемною послугою
Розмір платежів та характер зобов'язань	розмір платежів визначається умовами договору із платежів за екосистемну послугу та здійснюється на добровільних засадах за умови взаємної вигоди
Принцип платежів	«бенефіціар платить» – той, хто зацікавлений в отриманні якісної екосистемної послуги
Приклади платежів	користувачі якісної прісної води платять сільськогосподарським підприємствам, що знаходяться вище за течією за невикористання чи лімітоване використання у своїй діяльності мінеральних добрив чи інші механізми для підтримки у належному стані прісної води

Джерело: Сформовано автором

Аналіз міжнародних теоретико-методичних досліджень та практичних механізмів функціонування платежів за екосистемні послуги ВБУ дозволяє систематизувати ці підходи та класифікувати системи платежів за екосистемні послуги. Так, на нашу думку, платежі за екосистемні послуги ВБУ доцільно класифікувати за наступними ознаками: за видом платежу (грошові, натуральні, змішані), за періодичністю здійснення виплат (одноразові, періодичні), за терміном дії (короткострокові, середньострокові, довгострокові), за видом екосистемної послуги (платежі за забезпечення водою належної якості, платежі за збереження біорізноманіття та генетичні ресурси, платежі за поглинання вуглецю («вуглецеві платежі»), платежі за естетичні та культурні цінності, платежі за захист від повеней, підтоплень, пожеж та інших стихійних явищ тощо), за характером контрактно-договірних відносин між продавцями і покупцями (добровільні контрактні відносини, платежі населення, торгівля квотами та ін.), за характером організації або залучених у процес потоку платежів суб'єктів господарювання (державно-громадські, державно-приватні, торгові (повністю приватні)), за ієрархічним рівнем організації платежів (локальні (місцеві), регіональні, транскордонні, національні, міжнародні, глобальні), а також за способом отримання платежів за екосистемні послуги (пряма компенсація від бенефіціарів за контрактом на

надання екосистемних послуг, платежі через інвестиційні фонди та інші фонди розвитку, платежі через некомерційні організації та інші управлінські інститути, платежі через банкінг ЕП ВБУ, платежі через страхові компанії, платежі через публічно-приватні партнерства).

Існуюча модель управління та фінансового забезпечення збереження та підтримки функціонування природних екосистем, у тому числі водно-болотних угідь, потребує системного удосконалення та модернізації. Саме тому, платежі за екосистемні послуги повинні стати центральним ефективним економічним інструментом в системі управління, збереження і раціонального використання екосистемних послуг водно-болотних угідь.

Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–21 червня 2012 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 30-32.